

تحلیلی بر توزیع فضایی جمعیت و خدمات شهری با تأکید بر عدالت اجتماعی و نابرابری‌های شهری (مطالعه موردی: محلات شهر فیروزآباد فارس)

علی زنگی‌آبادی: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران*
علی باقری کشکولی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
نازنین تبریزی: استادیار مدیریت جهانشهری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

وصول: ۱۳۹۲/۲/۲۶ پذیرش: ۱۳۹۳/۱/۲۲، صص ۲۱۴-۱۹۱

چکیده

توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آنها مترادف با عدالت اجتماعی است، زیرا عدم توزیع عادلانه منجر به ایجاد بحران‌های اجتماعی و مشکلات پیچیده فضایی و توزیع عادلانه نیز زمینه ساز توسعه متوازن مناطق شهری خواهد شد. بنابراین، پراکنش بهینه و اصولی خدمات و امکانات شهری، منطبق با عدالت اجتماعی، در فرآیند برنامه‌ریزی شهری از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از این پژوهش بررسی و تحلیل چگونگی توزیع فضایی خدمات و امکانات در محلات شهر فیروزآباد جهت برقراری پراکنش متناسب یا متعادل آنها در محلات شهر است. بر این اساس، روش تحقیق "توصیفی-تحلیلی" و جامعه آماری، ۱۲ محله شهری براساس تقسیمات کالبدی مسکن و شهرسازی است. شاخص‌های مورد استفاده، ۱۷ شاخص توزیع خدمات در سطح محلات شهر فیروزآباد است. یافته‌ها بر اساس نتایج ضریب آنتروپی نشان دهنده گسترش برابری و تعادل نسبی در توزیع جمعیت محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد است. همچنین بررسی میزان ضریب رگرسیون با مقدار 0.372 بین جمعیت و مساحت محلات شهر بیانگر عدم وجود رابطه علی بین دو متغیر است. در حقیقت جمعیت‌پذیری نواحی شهری مطابق با مساحت موجود محلات نبوده است. بر اساس روش امتیاز استاندارد شده نیز بیشترین نابرابری در توزیع فضایی مربوط به شاخص خدماتی آموزش عالی، جهانگردی و پذیرایی و مراکز ورزشی و کمترین مربوط به خدمات حمل و نقل و انبار است. بر همین مبنا، محله ۵ از ناحیه ۲ به عنوان متعادل‌ترین محله و محله سه از ناحیه دو به عنوان نامتعادل‌ترین محله شهری از نظر توزیع بهینه خدمات شهری شناخته شده‌اند. ضریب رگرسیون خطی نشان می‌دهد توزیع خدمات در محلات شهر فیروزآباد با افزایش جمعیت تبیین نمی‌شود. بنابراین ارتقای شاخص‌های خدمات شهری و توزیع متعادل آنها باید در اولویت قرار گیرند. در این راستا کنترل گسترش افقی و افزایش تراکم به ویژه در محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو، ایجاد و تقویت زیرساخت‌های خدماتی و رفاهی در محلات کم برخوردار، آرایه امکانات و خدمات شهری به محلات ۱ و ۴ و ۶ از ناحیه یک و محلات ۲ و ۳ از ناحیه دو به عنوان محلات ناپایدار و غیره پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: عدالت اجتماعی، نابرابری شهری، توزیع خدمات، توزیع جمعیت، محلات شهری، شهر فیروزآباد

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

نابرابری‌های شهری از مسایل عمده و نگران کننده در بیشتر بخش‌های جهان است، از این رو، بخشی از هدف اجتماعی برنامه ریزان و سیاستگذاران، کاهش نابرابری شهری، به طور عام و خاص است (DuPont, 193-194, 2007). در واقع، نابرابری‌های شهری، تداوم چالش‌های توسعه در بیشتر شهرها را نشان می‌دهد (Shankar & Shah, 2003: 1421) که تداعی کننده یک نوع بی عدالتی در فضاهای شهری است (Dufaux, 2008: 3). در این راستا، یکی از مهمترین عوامل کاهش نابرابری‌های شهری، توزیع مناسب خدمات شهری در بین مناطق و محلات شهر است. از نقطه نظر جغرافیایی، توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آنها مترادف با عدالت اجتماعی است، زیرا از یک سو، توزیع ناعادلانه خدمات شهری منجر به ایجاد بحران‌های اجتماعی و مشکلات پیچیده فضایی (شریفی، ۱۳۸۵: ۱۶) و از سوی دیگر، توزیع عادلانه باعث کاهش سفرهای درون شهری و تأمین نیازهای شهروندان در همان محله خواهد شد که این امر با بهبود سیستم حمل و نقل شهری در زمینه توسعه گره‌های اتصالی بین خدمات شهری باعث نشاط اقتصادی شهر، پویایی زندگی شهری و افزایش سطح آسایش و رفاه شهروندان می‌شود (Lopez, 2011: 1). در نتیجه، تمرکز بر روی انتخاب بهترین روش برای مکان‌گزینی امکانات عمومی شهری با توجه به نیاز شهروندان منجر به تعادل بهره‌وری و تحقق عدالت اجتماعی در شهر می‌شود (Deverteuil, 2000: 47) زیرا دسترسی به خدمات و امکانات

شهری برای سلامت، امنیت، معیشت و کیفیت زندگی بسیار ضروری است (Duflo, et al, 2012: 2) به گونه ای که چگونگی توزیع خدمات در مناطق شهری تأثیرات عظیمی بر اقتصاد، اجتماع، محیط زیست می‌گذارد (Anisur, 2011: 3).

بنابراین توسعه زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی و امکانات شهر، نشان دهنده کیفیت زندگی مردم یک منطقه خاص است. در دسترس بودن تمام زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی صرفاً به معنای توسعه نیست، مگر تا زمانی که آنها به اندازه کافی متناسب با اندازه جمعیت و وسعت منطقه در دسترس باشند (Hangaragi, 2008: 41-53). چنین تناسبی باید قابلیت دسترسی به زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را برای مردم تضمین کند. اما، شیوه‌های ناعادلانه سیاسی، ویژگی‌های فیزیوگرافی و عقاید تعصب آمیز اجتماعی و فرهنگی باعث توزیع نابرابر و غیر منطقی زیرساخت در منطقه می‌شود که نهایتاً به ظهور نابرابری‌های منطقه ای منجر می‌شود (Paul, 2012: 173). در حال حاضر، شهر فیروزآباد با عدم تعادل‌های فضایی و اجتماعی مواجه است. به طوری که در سال ۱۳۸۰ رشد برنامه‌ریزی شده شهر فیروزآباد با قرارداد اولین طرح جامع شهر آغاز گردید. در این طرح وسعت شهر فیروزآباد در ناحیه یک ۸۱۵/۸۲ هکتار و در ناحیه دو، ۶۷۳/۵ هکتار و جمعیت آن ۵۶۹۲۲ نفر بود که بدین ترتیب تراکم آن ۳۸/۲ نفر در هکتار بود. رشد و توسعه شهر فیروزآباد در این دوره با وجود طرح جامع، رشدی ناپیوسته و از هم گسیخته داشته و این رشد ناموزون و ناپیوسته به طور کلی شبکه زیر بنایی و خدماتی شهر را در هم ریخت. توسعه فیزیکی شهر فیروزآباد با شکل‌گیری ساخت و

۳- شناسایی نقاط ضعف و قوت شهرداری در ارائه خدمات و تدوین برنامه ریزی استراتژیک

۱-۳- پیشینه پژوهش

بزی و عبدالمی پور حقیقی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم در شهر استهبان به این نتیجه رسیده‌اند که در توزیع خدمات شهری (در ایجاد و توسعه خدمات) مردم مشارکت اندکی داشته‌اند و همچنین شهرداری و سایر سازمان‌های مرتبط با خدمات شهری نیز هیچ‌گونه نظر سنجی از مردم در زمینه کمبود خدمات شهری در شهر استهبان انجام نداده‌اند و خدمات شهری نیاز مردم شهر را در حد کمی برآورده ساخته است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که در توزیع خدمات شهری در شهر استهبان به خواست مردم توجه نشده است. کریمیان بستانی و اقبالی (۱۳۹۰) در نتایج بررسی‌های خود تحت عنوان روند توزیع مراکز آموزشی در شهر زاهدان با تأکید بر عدالت اجتماعی به این نکته تأکید کردند که روند توزیع امکانات آموزشی به سوی عدم تعادل و تمرکزگرایی در منطقه پیش می‌رود و این امر حاکی از بیشتر شدن شکاف برخورداری از خدمات آموزشی بین مناطق شهری زاهدان است، که در نهایت دستیابی به مقدمات عدالت اجتماعی و توسعه پایدار در این شهر مشکل خواهد بود. پالاس و جنینگز^۱ (۲۰۱۲) در تحقیقی تحت عنوان یک تئوری مشارکتی از توزیع خدمات شهری با تأکید بر هزینه‌های مدارس به این نتیجه رسیده‌اند که بر اساس مدل مشارکتی توزیع خدمات شهری، هر گونه تصمیمات در زمینه

سازمایی تحت عنوان زمین شهری فاز ۱، ۲ و ۳ و ادغام روستاهای پیرامون به شدت گسترش یافت به طوری در سال ۱۳۹۰ وسعت شهر به ۲۰۴۷/۳۷ هکتار رسید. رشد پرشتاب شهر فیروزآباد در سالهای اخیر، سازمان فضایی همگون و متعادل شهر را در هم شکسته است. توسعه فیزیکی و کالبدی ناموزن شهر موجب جدایی‌گزینی اکولوژیکی گردیده است. به طوری که محلات و نواحی شهر از لحاظ دسترسی به خدمات در وضعیت بهتری قرار دارند. در حالی که بعضی از محلات شهری که از لحاظ جمعیتی در سطح بالایی قرار دارند، متأسفانه از نظر توزیع خدمات در وضع نامطلوبی قرار دارند. از طرف دیگر، پیش‌بینی کاربری اراضی برای سال‌های ۹۰-۱۳۸۰ نشان می‌دهد که کاربری‌هایی چون مسکونی، آموزشی (راهنمایی، دبیرستان)، جهانگردی، ورزشی، پارک و فضای سبز به نسبت رشد جمعیت در محلات مختلف شهر محقق نشده است. بنابراین این مقاله می‌کوشد چگونگی توزیع فضایی جمعیت در محلات شهر فیروزآباد را که یکی از عوامل مؤثر بر توزیع خدمات شهری می‌باشد را شناسایی کند. سپس ارتباط پراکنش جمعیت و توزیع خدمات را مشخص نموده و در نهایت، راهکارهایی برای رسیدن به هماهنگی و سازگاری منطقی بین جمعیت و خدمات در محلات شهر فیروزآباد ارائه نماید.

۱-۲- اهداف پژوهش

- ۱- بررسی نحوه توزیع خدمات و امکانات شهری در محلات شهر فیروزآباد
- ۲- بررسی ارتباط بین پراکنش جمعیت و چگونگی توزیع خدمات در محلات شهر فیروزآباد

برابر توجه و تأکید شده است در حالی که این پژوهش نه تنها موارد فوق را در مطالعات مدنظر قرار داده است بلکه به مولفه‌های تاثیرگذار بر چگونگی توزیع خدمات و دسترسی به آنها یعنی تفاوت‌های فرهنگی محلات، هویت محله ای را نیز مورد توجه قرار داده است.

۱-۴- فرضیه پژوهش

۱- بین توزیع خدمات عمومی (عدالت اجتماعی) و پراکنش جمعیت در سطح محلات فیروزآباد رابطه وجود دارد.

۱-۵- روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف تحقیق رویکرد حاکم بر فضای تحقیق "توصیفی-تحلیلی" است. جامعه آماری، ۱۲ محله شهری براساس تقسیمات کالبدی مسکن و شهرسازی است. شاخص‌های مورد استفاده ۱۷ شاخص توزیع خدمات در سطح محلات شهر فیروزآباد است. ابتدا با استفاده از مدل ضریب آنتروپی (Wheeler & Muller, 1986, 386-385) توزیع فضایی جمعیت و شاخص امتیاز استاندارد شده Z (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۰، ۲۲۸) و ضریب پراکندگی (C.V) (کلانتری، ۱۳۸۰، ۱۶۶) چگونگی توزیع خدمات شهری در سطح محلات شهری فیروزآباد محاسبه شده، سپس با استفاده از آزمون‌های آماری ضریب همبستگی اسپیرمن و ضریب رگرسیون از طریق نرم‌افزار رایانه‌ای SPSS، اثرات فضایی جمعیت بر چگونگی توزیع خدمات شهری مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت از آن جایی که یکی از مهمترین اهداف برنامه ریزی، آینده نگری و ایجاد توسعه متعادل در مناطق مختلف جغرافیایی است و لازمه این فرایند، مطالعه و شناخت دقیق

تخصیص امکانات به مدارس، بدون مشارکت سازمان‌ها و مردم به ویژه در سطوح بالاتر، پیامدهای مثبت یا منفی زیادی برای سطوح مختلف آموزشی به دنبال خواهد داشت. موسوی و باقری کشکولی (۱۳۹۱) بر اساس نتایج بررسی ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت معتقدند رویکرد کیفیت زندگی شهری در جهت ایجاد شهر سالم و فراهم آوردن خدمات شهری مناسب و در دسترس برای همگان در چهارچوب عدالت اجتماعی است که در این راستا، بهبود و توزیع عادلانه شاخص های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی در سطح محلات بسیار مهم است. وارثی و همکاران (۱۳۸۶) در بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی در شهر زاهدان تأکید کرده اند که تنها با ارایه سازوکار توزیع خدمات برابر و متناسب با نیازهای جمعیتی می‌توان به تعادل در سطح شهر زاهدان رسید. ذاکریان و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی تحت عنوان، تحلیلی بر پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات شهر میند از منظر توسعه پایدار به این نتیجه رسیده اند که توسعه گسترده شهر منجر به توزیع نابرابر خدمات شهری در بین نواحی شهر می‌شود و عدالت اجتماعی و فضایی در شهر را زیر سوال می‌برد و به توسعه افقی و گسترده شهر دامن زده می‌زند که با اعمال سیاست‌های کنترل زمین و توسعه شهری در دراز مدت، شهر دارای شکل فشرده شهری خواهد شد. می‌توان گفت در اکثر پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با توزیع خدمات در مناطق و محلات شهری به پخشایش نامناسب جمعیت، توزیع نامناسب خدمات، عدم توجه به مشارکت مردم، ارائه سازو کارهای توزیع خدمات

صنایع (X₁₅)؛ ۱۶- حمل و نقل و انبار (X₁₆)؛ ۱۷- تجهیزات شهری (X₁₇) است.

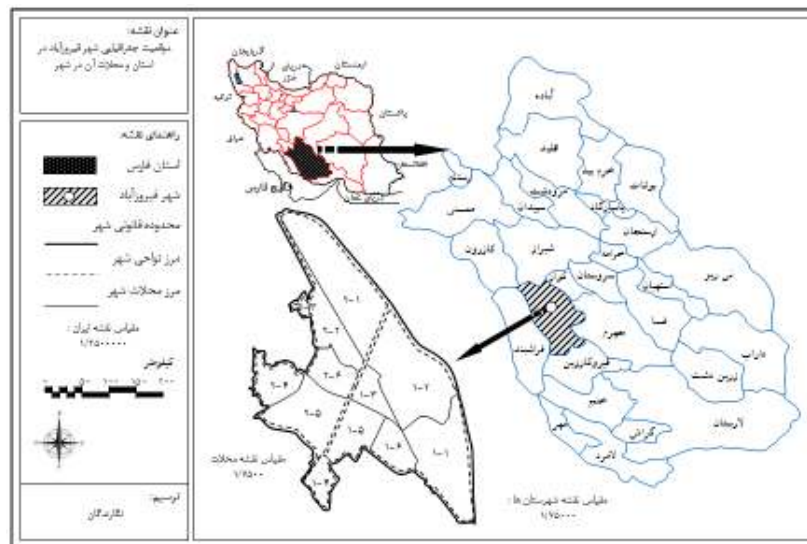
۱-۷- محدوده و قلمروی پژوهش

شهرستان فیروزآباد از شمال به شهرستان شیراز، از غرب به کازرون، از جنوب به استان بوشهر و از شرق به شهرستان‌های جهرم و لار محدود است. شهر فیروز آباد در بلندی ۱۶۰۰ متری سطح دریا و در ۱۰۹ کیلومتری جنوب شیراز، در مسیر جاده شیراز - لار است. این شهر در موقعیت جغرافیایی ۵۲ درجه طول شرقی و ۲۸ درجه عرض شمالی با مساحتی در حدود ۳۵۴۲ کیلومتر مربع قرار دارد و دارای ۲ بخش، ۵ دهستان و ۱۱۴ روستا و آبادی است (نقشه شماره ۱). شهر فیروزآباد که در بخش مرکزی قرار دارد، دارای ۲ ناحیه و ۱۲ محله شهری است. محله ۵ از ناحیه ۲ و محله ۲ از ناحیه یک به ترتیب با ۱۰۵۵۱ و ۸۶۳۰ نفر دارای بیشترین میزان جمعیت و محله ۱ از ناحیه دو نیز با ۴۰۱ هکتار بیشترین میزان مساحت را در بین محلات شهری فیروزآباد به خود اختصاص داده اند.

مناطق و استعدادهای بالقوه و بالفعل، همچنین ارزیابی و شناخت رابطه بین شاخص‌های اثر گذار در توسعه منطقه است. برای رسیدن به این مرحله و ارایه برنامه ریزی استراتژیک توزیع مناسب خدمات شهری از روش‌ها و تکنیک‌های کمی SWOT استفاده شده است.

۱-۶- معرفی متغیرها و شاخص‌ها

متغیرهای این تحقیق شامل تعداد جمعیت و میزان مساحت محلات به عنوان متغیرهای مستقل و ۱۷ متغیر وابسته شامل ۱- تعداد واحدهای تجاری (X₁)؛ ۲- مهدکودک (X₂)؛ ۳- دبستان (X₃)؛ ۴- راهنمایی (X₄)؛ ۵- دبیرستان (X₅)؛ ۶- فنی حرفه ای و هنرستان (X₆)؛ ۷- آموزش عالی (X₇)؛ ۸- سایر مراکز آموزشی (X₈)؛ ۹- مراکز مذهبی و فرهنگی (X₉)؛ ۱۰- جهانگردی و پذیرایی (X₁₀)؛ ۱۱- درمانی و بهداشتی (X₁₁)؛ ۱۲- ورزشی (X₁₂)؛ ۱۳- فضای سبز (X₁₃)؛ ۱۴- باغات و فضای سبز خصوصی (X₁₄)؛ ۱۵-

نقشه شماره (۱): موقعیت جغرافیایی شهر فیروزآباد و تقسیمات کالبدی محلات آن

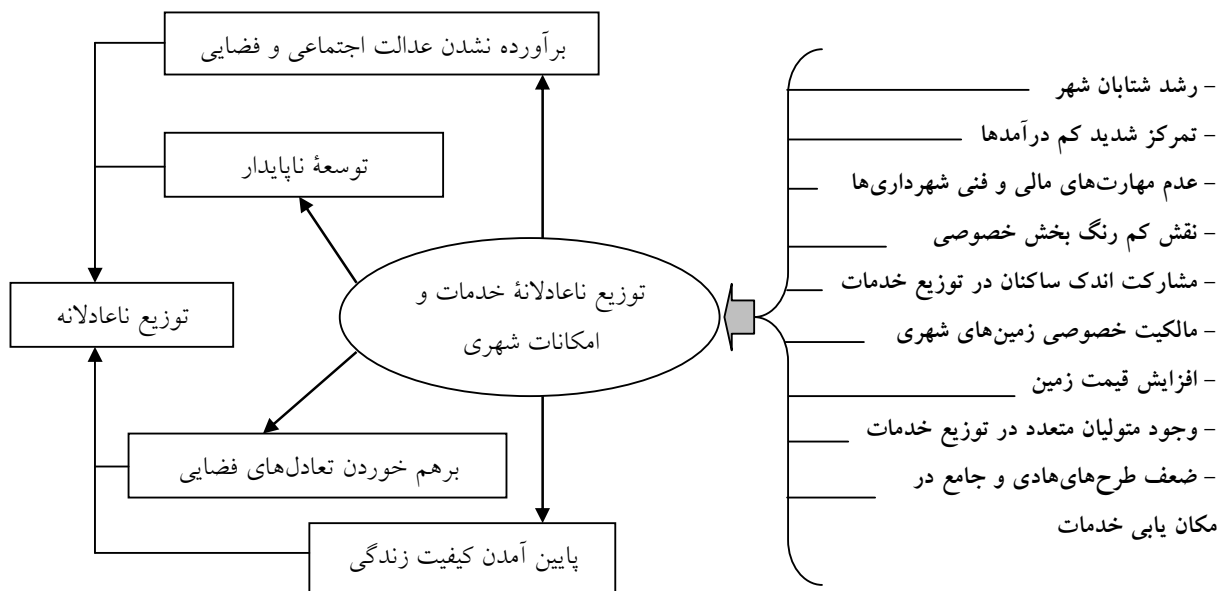
۲- مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

یکی از مهمترین پیامدهای تحولات صنعتی در قرن بیست و یکم، رشد سریع جمعیت به ویژه جمعیت شهری در کشورهای جهان به خصوص کشورهای در حال توسعه بوده که در سال‌های اخیر، همگام با رشد سریع جمعیت، شهرها نیز به صورت پراکنده رشد کرده‌اند که این نوع رشد شهری تبعاتی چون افزایش هزینه‌های زندگی، عدم دسترسی مطلوب به خدمات شهری، افزایش هزینه‌های تأسیسات و تجهیزات، از هم پاشیدگی انسجام نظام شهری، گسترش نابرابری‌ها و ... را به دنبال داشته است (Florida, 2004: 340). با توجه به اینکه این نابرابری‌ها در استاندارد زیست در بین ساکنین یک شهر پدیده جدیدی در هیچ یک از شهرهای جهان نیست، اما در کشورهای کمتر توسعه یافته به دلیل تفاوت‌های اجتماعی و اقتصادی، تفاوت فضایی شهرها بیشتر است (حاتمی نژاد و همکاران، ۱۳۸۷: ۷۱). بنابراین نابرابری‌های فضایی تنها هنگامی موجه می‌باشد که بهبود حیات همگانی را در پی داشته باشد (اطهاری، ۱۳۸۱: ۲۸). یکی از پارامترهای تعیین کننده در بهبود حیات همگانی شهروندان که در نهایت منجر به رضایت شهروندان از شیوه زندگی خود می‌شود، عدالت اجتماعی است که مترادف با توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آنها است (شریفی، ۱۳۸۵: ۶). به عبارت دیگر، توزیع بهینه خدمات و امکانات باید به گونه‌ای هدایت شود که به نفع تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی جامعه باشد و عدالت اجتماعی و فضایی تحقق یابد (پاک، ۱۳۸۳: ۱۹۵-۱۹۳). در این رابطه، دیویدهاروی، عدالت اجتماعی و فضایی در شهرها را تخصیص عادلانه

منابع و امکانات شهری می‌داند که بتواند به گونه‌ای هدایت شود که افراد با حداقل شکاف و اعتراض نسبت به حقوق خود مواجه باشند و نیازهای جمعیتی آن در ابعاد مختلف برآورده گردد (هاروی، ۱۳۷۹: ۹۷-۹۶). پس هدف از عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه امکانات و ثروت میان افرادی است که طبق تعریف دارای حقوق برابرند (غنی نژاد، ۱۳۷۹: ۷۸۲). به عبارتی دیگر، توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان محلات و مناطق مختلف شهر، به طوری که هیچ محله یا منطقه ای نسبت به منطقه یا محله دیگر از نظر برخورداری، برتری فضایی نداشته باشد و اصل دسترسی برابر رعایت شده باشد؛ به علاوه از لحاظ سرانه برخورداری با توجه به میزان جمعیت در هر منطقه از شهر، اختلاف زیادی وجود نداشته باشد (رستمی و شاعلی، ۱۳۸۸: ۲۹). در نتیجه، اگر در جریان برنامه ریزی شهری، تعیین کاربری‌های مختلف طوری انجام گیرد که توزیع متوازن سرانه‌ها را با توجه به اصول صحیح مکان یابی مد نظر قرار دهد، تا حد زیادی به حصول عدالت اجتماعی و سازمان فضایی متعادل در شهرها مدد خواهد رساند. در غیر این صورت توزیع کاربری می‌تواند به تقویت یک منطقه و تضعیف منطقه ای دیگر منجر شده و حتی باعث کاهش قیمت اراضی در بخش‌هایی از شهر شود (ذاکریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۹-۶۸). سازمان فضایی متعادل در شهرها، نوعی از پایداری شهری است که این پایداری زمانی محقق خواهد شد که هماهنگی و سازگاری منطقی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در شهرها به وجود آید. به عبارتی این پایداری شهری منوط به تحقق عدالت اجتماعی و

رها شده در مراکز شهری به کار گرفته می‌شود (Florida, 2002: 174). علاوه بر این، مفاهیمی چون دسترسی برابر شهروندان به خدمات شهری، سرمایه انسانی خلاق، رشد هوشمند شهری، مشارکت شهروندان در توزیع خدمات شهری، معیارهای تکمیل رفاه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی و زیست پذیری شهر می‌باشد (Hall, 2000: 642). در تمام این موارد، توزیع عادلانه خدمات شهری به عنوان یک رویکرد راهبردی با توجه به اینکه شهر و کیفیت زندگی در آن مستقیماً متأثر از نوع نگاه به مسایل شهری است، می‌تواند معیارهای فوق را در شهر تحت تأثیر قرار دهد (Scott, 2006: 1-17) و عدم توزیع مناسب خدمات شهری نیز نه تنها می‌تواند منجر به برهم زدن تعادل جمعیت و عدم توازن آن در شهر شود، بلکه، فضاها را متناقض با عدالت در ابعاد اجتماعی و اقتصادی شکل می‌دهد (وارثی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۴).

تضمین کیفیت مناسب زندگی برای همه شهروندان است. شهر یک نظام توزیع نابرابر فضایی بوده و سیاست‌های مداخله‌ای برای بر هم زدن این نظم طبیعی ضروری است. اقدامات و فعالیت‌های مدیریت شهری، در قالب توزیع خدمات و امکانات در شهر، از جمله مداخلاتی است که می‌تواند به بازتوزیع درآمد و کاهش فاصله میان فقیر و غنی در شهر منجر شود. توزیع عادلانه امکانات در شهر، سبب افزایش کیفیت زندگی در شهر شده و در بلند مدت توسعه پایدار را به همراه خواهد داشت (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). یکی از طرح‌هایی که برای توسعه مطلوب این شهرها و حرکت به سوی توسعه پایدار مورد استفاده قرار گرفته، استراتژی رشد هوشمند شهری است (Florida, 2004: 340). در این استراتژی، جهت رسیدن به توسعه پایدار شهری و حل مسایل بحرانی، سیاست‌هایی چون اجرای برنامه‌های مؤثر کاربری زمین، منطقه بندی و استفاده مجدد از زمین‌های باز و

شکل شماره (۲): عوامل مؤثر در توزیع ناعادلانه خدمات شهری و پیامدهای آن

۳- یافته‌های پژوهش

۳-۱- شناخت اجمالی شهر فیروزآباد

شهر فیروزآباد بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، دارای ۶۴،۹۶۹ نفر جمعیت است که نسبت به سال ۱۳۸۰ دارای رشدی معادل ۱/۳۳ می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). براساس تقسیمات

کالبدی شهر فیروزآباد دارای ۲ ناحیه و ۱۲ محله شهری است. بیشترین تراکم جمعیت در بین محلات شهر فیروزآباد متعلق به محله ۳ از ناحیه یک و کمترین تراکم مربوط به محله یک از ناحیه یک است (جدول شماره ۱).

جدول شماره (۱): وضعیت تقسیمات کالبدی شهر فیروزآباد فارس در سال ۱۳۹۰.

کل شهر	ناحیه یک						محلات شهر فیروزآباد
	محله ۱	محله ۲	محله ۳	محله ۴	محله ۵	محله ۶	
جمعیت	۱۹۶۸	۹۴۷۶	۸۶۹۳	۲۹۶۱	۷۴۲۶	۳۴۷۹	جمعیت
مساحت (H)	۲۷۷/۳	۳۸۹/۵	۷۱/۶۳	۶۸/۸۱	۱۴۳/۷	۹۸/۵۷	۶۴۹۶۹
تراکم ناخالص	۷/۰۹	۲۴/۳	۱۲۱/۳	۴۳/۰۳	۵۱/۶	۳۵/۲	مساحت (He)
تراکم خالص	۳۲۴/۵	۱۸۶/۶	۱۸۱/۲	۱۷۳/۸	۱۴۸/۸	۹۷/۹	۱۱۴۸۳۰
تراکم ناخالص	ناحیه دو						
جمعیت	۵۸۵۸	۱۸۰۶	۶۲۳	۴۰۹۹	۱۱۵۷۰	۷۰۱۰	تراکم خالص
مساحت (H)	۴۰۱/۴	۱۳۸/۹	۱۸/۴۳	۱۱۲/۱۸	۲۲۴/۴	۱۰۲/۱۷	۲۶۷/۳
تراکم ناخالص	۱۴/۵	۱۳	۳۳/۸	۳۶/۵	۴۷/۳	۶۸/۶	تراکم ناخالص
تراکم خالص	۱۲۵/۸	۴۴/۸	۶۵/۰۵	۱۱۲/۹	۱۱۴/۱	۱۰۲/۵	تراکم خالص

مأخذ: شهرداری فیروزآباد، مهندسین مشاور فرهاد، ۱۳۹۰

۳-۲- پراکنش جمعیت در محلات شهر فیروزآباد

به منظور تحلیل ویژگی‌های توزیع فضایی جمعیت در محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد، از ضریب آنتروپی نسبی استفاده شده است. در واقع این مدل بیانگر، تأثیر وجودی شاخص جمعیت در تحقق هر یک از اشکال تعادل یا تمرکز مورد مطالعه است. ضریب آنتروپی به دست آمده در سال ۱۳۸۰ برابر با ۰/۹۰۷ بوده که در سال ۱۳۹۰ به ۰/۹۱۸ افزایش یافته است. این روند، بیانگر گسترش برابری و تعادل نسبی در توزیع جمعیت محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد طی

دوره مورد بررسی است. مقدار عددی ۰/۹۱۹ که فاصله آن از عدد یک، کمتر است نشان می‌دهد تعادل مطلوب تری در توزیع فضایی جمعیت وجود دارد (جدول ۲). یکی دیگر از عوامل پراکندگی و پراکنش جمعیت، میزان تراکم جمعیت است. براساس بررسی‌های صورت گرفته، میزان تراکم در سطح محلات دوازده گانه شهری فیروزآباد در سال ۱۳۹۰، ۵۶/۵ نفر در هکتار است. در حالی که تراکم پیشنهادی طرح جامع شهر فیروزآباد ۵۱/۳ نفر در هکتار است (مهندسین مشاور فرهاد، ۱۳۹۰). بالاترین میزان تراکم

متغیر است یعنی متغیرهای جمعیت و مساحت به تنهایی بیانگر توزیع برابر یا نابرابر خدمات نیستند. در حقیقت جمعیت‌پذیری محلات شهری مطابق با مساحت موجود محلات نبوده است، بلکه عوامل دیگری همچون قیمت زمین و مسکن، وجود یا فقدان ساز و کارهای مشخص نظارتی و مدیریتی، میزان دسترسی به امکانات و خدمات و همچنین درآمد افراد دخالت داشته است.

در میان محلات شهری، به محلات سه از ناحیه یک و محله شش از ناحیه دو به ترتیب $۱۲۱/۳$ و $۶۸/۶$ نفر در هکتار و پایین‌ترین آنها به محله یک از ناحیه یک و محله ۲ از ناحیه دو به ترتیب با $۷/۰۹$ و ۱۳ نفر در هکتار اختصاص دارد که نشان دهنده تمرکز تقریباً نسبی جمعیت در مرکز شهر و محلات مجاور آن است. بررسی میزان ضریب رگرسیون با مقدار $۰/۳۷۲$ و سطح اطمینان $۰/۲۳۴$ بین جمعیت و مساحت محلات شهر بیانگر عدم وجود رابطه علی بین دو

جدول شماره (۲): توزیع فضایی جمعیت در محلات شهر فیروزآباد طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۰.

۱۳۹۰				۱۳۸۰				سال	
PiLnPi	LnPi	Pi	جمعیت	PiLnPi	LnPi	Pi	جمعیت	نواحی و محلات شهری	
-۰/۱۰۶	-۳/۵۰	۰/۰۳۰	۱۹۶۸	-۰/۰۱۱	-۶/۲۱	۰/۰۰۲	۱۰۵	محله یک	ت ۱
-۰/۲۸۰	-۱/۹۲	۰/۱۴۶	۹۴۷۶	-۰/۱۷۳	-۲/۷۸	۰/۰۶۲	۳۵۵۲	محله دو	
-۰/۲۶۸	-۲	۰/۱۳۴	۸۶۹۳	-۰/۲۶۲	-۲/۰۷	۰/۱۲۶	۷۱۹۷	محله سه	
-۰/۱۴۰	-۳/۰۷	۰/۰۴۶	۲۹۶۱	-۰/۱۱۶	-۳/۳۸	۰/۰۳۴	۱۹۵۷	محله چهار	
-۰/۲۴۸	-۲/۱۷	۰/۱۱۴	۷۴۲۶	-۰/۲۵۰	-۲/۱۵	۰/۱۱۶	۶۶۱۱	محله پنج	
-۰/۱۵۶	-۲/۹۱	۰/۰۵۴	۳۴۷۹	-۰/۱۴۳	-۳/۰۵	۰/۰۴۷	۲۶۷۷	محله شش	
-۰/۲۱۶	-۲/۴۰	۰/۰۹۰	۵۸۵۸	-۰/۲۴۳	-۲/۲۰	۰/۱۱۰	۶۲۷۵	محله یک	ت ۲
-۰/۰۹۹	-۳/۵۷	۰/۰۲۸	۱۸۰۶	-۰/۲۰۴	-۲/۵۰	۰/۰۸۲	۴۶۵۰	محله دو	
-۰/۰۴۴	-۴/۶۰	۰/۰۱۰	۶۲۳	-۰/۰۶۰	-۴/۲۶	۰/۰۱۴	۷۹۷	محله سه	
-۰/۱۷۴	-۲/۷۶	۰/۰۶۳	۴۰۹۹	-۰/۱۸۹	-۲/۶۳	۰/۰۷۲	۴۰۸۱	محله چهار	
-۰/۳۰۶	-۱/۷۲	۰/۱۷۸	۱۱۵۷۰	-۰/۲۸۵	-۱/۸۹	۰/۱۵۱	۸۵۸۲	محله پنج	
-۰/۲۴۰	-۲/۲۲	۰/۱۰۸	۷۰۱۰	-۰/۳۱۰	-۱/۶۹	۰/۱۸۳	۱۰۴۳۸	محله شش	
-۳۲/۸۶	-۲/۲۸	۱	۶۴۹۶۹	-۲/۲۵	-۳۴/۸۱	۱	۵۶۹۲۲	کل شهر	

مأخذ: محاسبات نگارندگان. $G_{۱۳۹۰} = ۰/۹۱۸$ $G_{۱۳۸۰} = ۰/۹۰۷$

امتیاز استاندارد شده یکی از شاخص‌های تبیین چگونگی توزیع خدمات شهری است. این روش میزان نابرابری در توزیع خدمات شهری را در محلات شهر فیروزآباد آشکار می‌سازد. همان‌طوری که جدول

۳-۳- توزیع خدمات شهری در محلات شهر فیروزآباد
مهم‌ترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت فضایی در شهر، چگونگی توزیع خدمات شهری است. روش

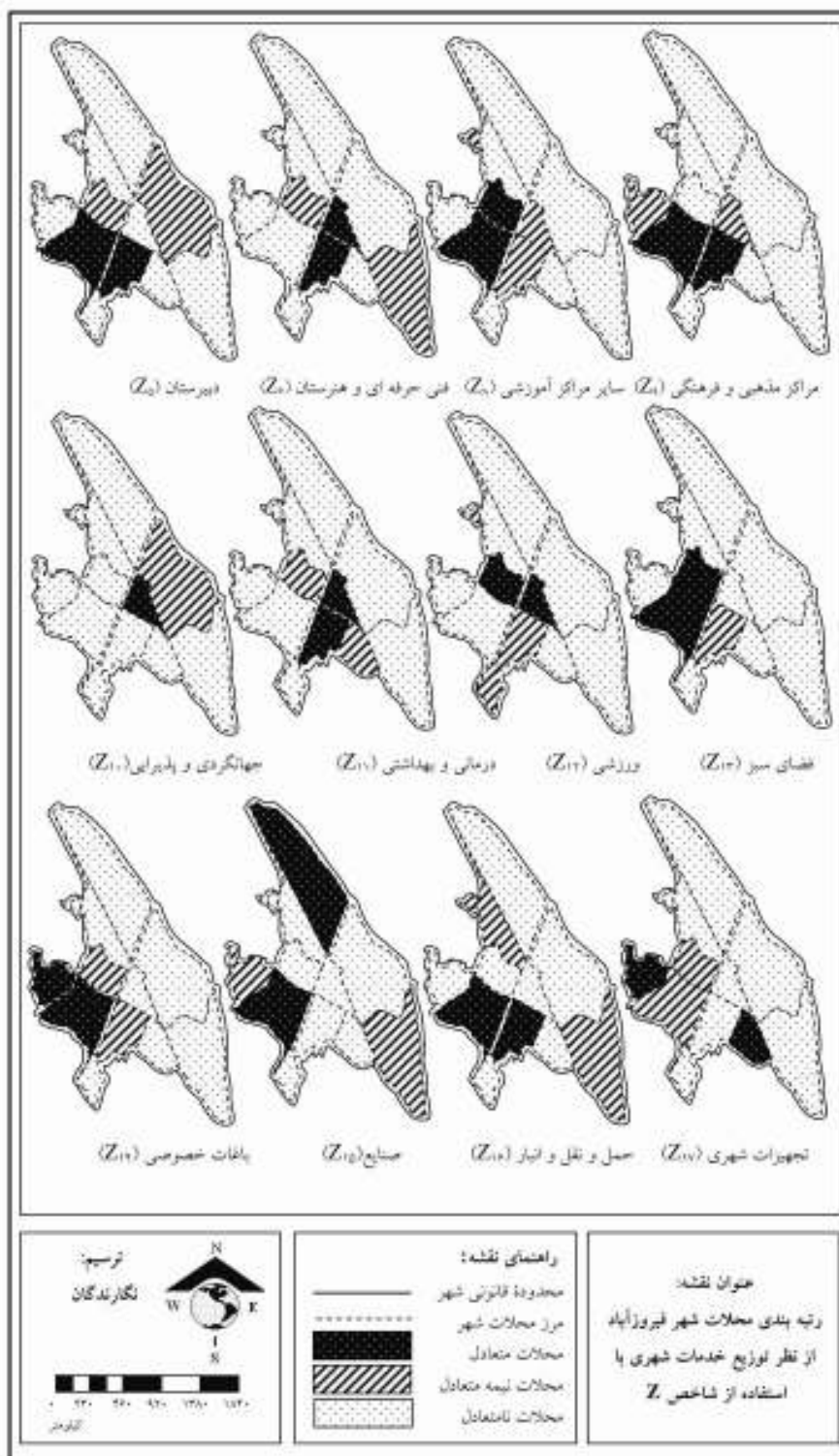
به خدمات حمل و نقل و انبار است. خدمات آموزشی مثل دبستان که بیشتر برای رفع نیازهای روزمره به کار می‌رود، در اکثر محلات شهری به طور یکنواخت توزیع شده است و شاخص‌هایی همچون مراکز فرهنگی و مذهبی، درمانی و بهداشتی و تجهیزات شهری، که عملکردهای ناحیه ای دارند، بیشتر در محلاتی که مرکزیت ناحیه ای را ایفا می‌نمایند، واقع شده‌اند و به همین دلیل بیشتر نابرابری در توزیع فضایی این خدمات در سطح محلات دوازده گانه شهری وجود دارد.

شماره (۳) نشان می‌دهد برای تبیین توزیع خدمات شهری از ۱۷ شاخص برای ۱۲ محله شهری استفاده شده است. آمارها و نمرات استاندارد هر یک از شاخص‌های خدمات شهری منتخب محلات شهری فیروزآباد در جدول شماره (۳) اشاره شده است. با استفاده از توزیع ضریب پراکندگی نابرابری هر یک از شاخص‌های خدمات شهری در محلات دوازده گانه شهری نیز مشخص شده است. براساس نتایج بدست آمده، بیشترین نابرابری در توزیع فضایی مربوط به شاخص خدماتی آموزش عالی، جهانگردی و پذیرایی، سایر مراکز آموزشی و مراکز ورزشی و کمترین مربوط

جدول شماره (۳) نمرات استاندارد شاخص‌های توزیع خدمات شهری منتخب محلات شهری فیروزآباد

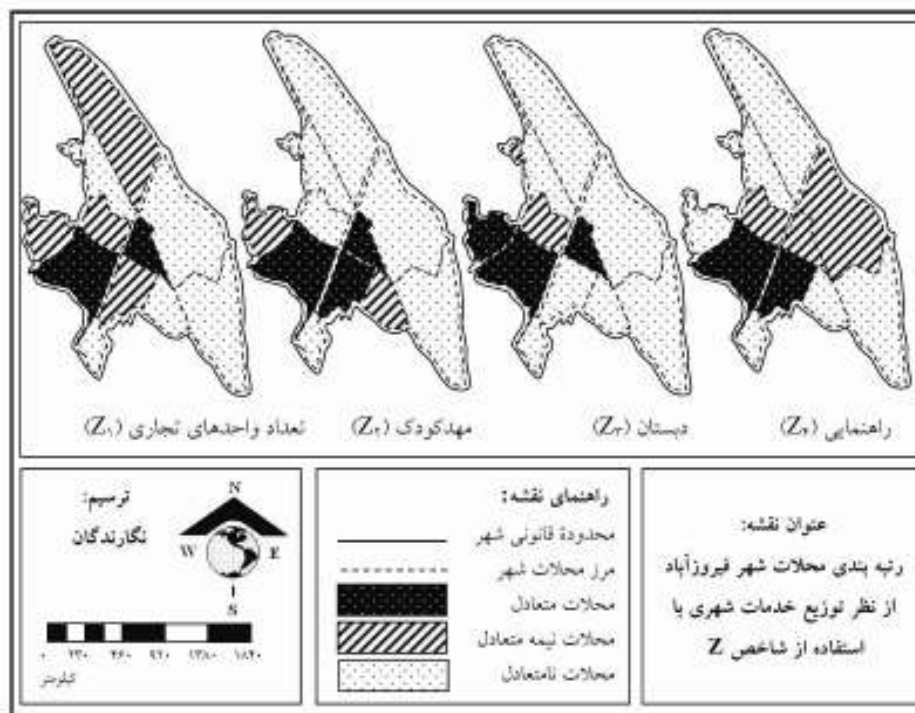
ضریب پراکندگی	ناحیه یک						ناحیه یک						محلات شاخص‌ها
	محله ۶	محله ۵	محله ۴	محله ۳	محله ۲	محله ۱	محله ۶	محله ۵	محله ۴	محله ۳	محله ۲	محله ۱	
۱/۲۷	۰/۰۷	۲/۸۳	-۰/۲۴	-۰/۷۴	-۰/۵۸	-۰/۴۳	-۰/۳۲	۰/۳۳	-۰/۷۵	۰/۷۷	-۰/۲۵	-۰/۶۴	Z ۱
۱/۵۰	-۰/۹۵	۲/۴۸	-۰/۳۸	-۰/۹۵	-۰/۳۸	-۰/۳۸	-۰/۳۸	-۰/۳۸	-۰/۹۵	۰/۷۶	-۰/۹۵	-۰/۹۵	Z ۲
۰/۶۹	۱/۰۳	۱/۵۸	۱/۰۳	-۰/۶۲	۰/۲۱	-۰/۶۲	-۰/۶۲	-۰/۶۲	-۱/۴۴	۱/۰۳	-۰/۶۲	-۰/۶۲	Z ۳
۱/۰۷	۰/۸	۱/۶	-۰/۱	-۰/۹	-۰/۹	-۰/۹	-۰/۹	۱/۶	-۰/۱	-۰/۱	۰/۸	-۰/۹	Z ۴
۱/۱۹	۰/۵	۲/۵	-۰/۸	-۰/۸	۰/۵	-۰/۲	-۰/۸	-۰/۸	-۰/۲	۰/۵	۰/۵	-۰/۸	Z ۵
۱/۲۶	۱/۲	۱/۲	-۰/۸	-۰/۸	-۰/۱	-۰/۸	-۰/۸	-۰/۱	-۰/۸	۱/۹	-۰/۸	۰/۶	Z ۶
۳/۴۶	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	۳/۲	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	-۰/۳	Z ۷
۱/۶۹	۳	۰	-۰/۶	-۰/۶	-۰/۴	-۰/۲	-۰/۶	۰/۲	-۰/۴	۰/۶	-۰/۴	-۰/۶	Z ۸
۱/۳۱	-۰/۴	۳	۰/۱	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۶	۰/۴	-۰/۳	۰/۲	-۰/۳	-۰/۸	Z ۹
۲/۳۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	-۰/۴	۲/۱	۲/۱	-۰/۴	Z ۱۰
۱/۴۴	-۰/۱	۲/۷	-۰/۴	-۰/۷	-۰/۷	-۰/۷	-۰/۷	۰/۲	-۰/۴	۱/۲	-۰/۱	-۰/۴	Z ۱۱
۱/۵۴	۲/۷	-۰/۶	-۰/۶	-۰/۶	-۰/۶	۰/۵	-۰/۶	۰/۵	-۰/۶	۰/۵	۰/۵	-۰/۶	Z ۱۲
۱/۱۹	۱/۹	۱/۲	-۰/۸	-۰/۸	-۰/۸	۱/۲	-۰/۸	۰/۵	-۰/۸	-۰/۲	۰/۵	-۰/۸	Z ۱۳
۰/۷۹	۰/۶	۱/۸	۱/۲	-۰/۴	۰/۴	-۱/۱	-۰/۶	-۰/۴	۰/۶	-۱/۳	-۱/۳	۰/۴	Z ۱۴
۱/۱۳	-۰/۱	۲	۰/۷	-۰/۷	-۰/۱	۱/۸	-۰/۹	-۰/۵	-۰/۷	-۰/۹	-۰/۷	۰/۱	Z ۱۵
۰/۶۷	۰/۵	۱/۵	۰/۳	-۱/۵	۰/۸	-۰/۲	-۰/۵	۱/۳	-۰/۷	-۱	-۱/۲	۰/۸	Z ۱۶
۱/۳۴	۰/۷	۰/۱	۱/۹	-۰/۷	-۰/۷	۰/۱	۱/۹	-۰/۷	۰/۱	-۰/۷	۰/۱	-۰/۷	Z ۱۷
-	۹/۴	۲۳/۲	-۰/۲	-۱۱/۹	-۴/۵	-۳	-۷/۹	۴/۳	-۸/۱	۵/۱	-۲/۴	-۷/۴	$\sum Z$
-	۰/۵۵	۱/۳۶	-۰/۰۱	-۷/۰	-۰/۲۶	-۰/۱۸	-۰/۴۷	۰/۲۵	-۰/۴۸	۰/۳۰	-۰/۱۴	-۰/۴۴	Z
-	۲	۱	۵	۱۲	۸	۷	۱۰	۴	۱۱	۳	۶	۹	رتبه بندی

مأخذ: نگارندگان

شکل شماره (۳): رتبه بندی محلات شهر فیروزآباد از نظر توزیع خدمات شهری با استفاده از شاخص Z

ادامه شکل شماره (۳): رتبه بندی محلات شهر فیروزآباد از نظر توزیع خدمات شهری با استفاده از شاخص Z

پایین بودن سرانه‌های شهری و دوری از خدمات مورد نیاز شهری از جمله عواملی هستند که باعث توزیع نابرابر خدمات در این محلات شده‌اند. محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو به دلیل مرکزیت شهر و وجود اکثریت مراکز آموزشی به ویژه مراکز آموزش عالی و همچنین رشد ساخت و سازهای نوساز نقش مرکزیت را پیدا کرده‌اند و اکثر شاخص‌های خدمات شهری را در خود دارا می‌باشند، به همین دلیل به عنوان محلات متعادل در چگونگی دسترسی به امکانات و تسهیلات شهری شناخته می‌شوند (جدول شماره ۴). بررسی ارتباط ضریب رگرسیون خطی بین جمعیت و نمرات استاندارد شده نشان می‌دهد ضریب تبیین $0/833$ و سطح اطمینان $0/001$ است این بدان معناست که رابطه علی مستقیم قوی بین جمعیت و نمرات استاندارد شده وجود دارد، یعنی اینکه هر چقدر محلات مرتبه

یکی از معیارهای مناسب برای شناخت امکانات و تسهیلات و کمبودهای محلات شهری، طبقه‌بندی آنها براساس شاخص‌های خدماتی و پی‌بردن به چگونگی خدمات در سطح شهر است. بر همین مبنا، نمرات استاندارد شده به سه سطح، متعادل، نیمه متعادل و متعادل تقسیم شده است. برابر بررسی‌های صورت گرفته محله ۵ از ناحیه ۲ به عنوان متعادل‌ترین محله و محله سه از ناحیه دو به عنوان نامتعادل‌ترین محله شهری در توزیع بهینه خدمات و نحوه دسترسی شهروندان به خدمات شهری شناخته شده‌اند. در مجموع از دوازده محله شهری براساس تقسیمات کالبدی، ۴ محله متعادل، ۳ محله نیمه متعادل و ۵ محله نامتعادل بوده است. محلات نیمه متعادل که حدود $29/9$ درصد جمعیت را شامل می‌شوند، بافت قدیم و فرسوده شهر است. مساکن غیراستاندارد و

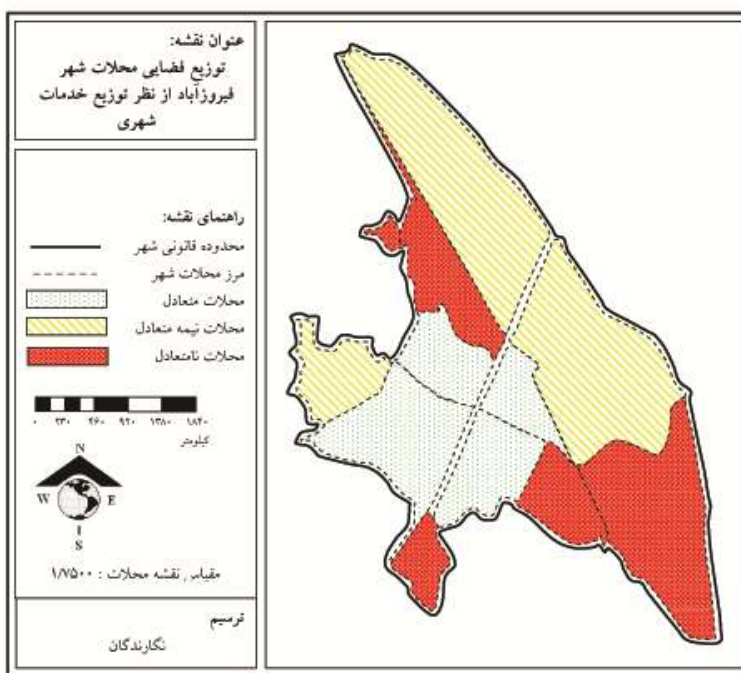
محلات و نمرات استاندارد شده ۰/۰۹۹ و سطح اطمینان ۰/۷۵۹ بوده است یعنی گستردگی مساحت محلات در چگونگی توزیع بهینه خدمات شهری نقشی ندارد.

بالایی به لحاظ برابری در توزیع خدمات شهری کسب نمایند به میزان جمعیت محلات افزوده می‌شود. این موضوع در ارتباط با مساحت عکس این حالت را نشان می‌دهد. ضریب رگرسیون خطی بین مساحت

جدول شماره (۴): سطح‌بندی محلات شهر فیروزآباد از نظر عدالت در توزیع فضایی خدمات شهری

نمره Z	محلات	درصد فراوانی	اسامی نواحی
بین ۰/۲۰+ و ۱/۴۰+ تعادل و برابری	۴	۳۳/۴	محله ۳ ناحیه ۱؛ محله ۵ ناحیه ۱؛ محله ۵ ناحیه ۲ و محله ۶ ناحیه ۲
بین ۰/۲۰+ و ۰/۲۰- نیمه متعادل	۳	۲۵	محله ۲ ناحیه ۱؛ محله ۱ ناحیه ۲؛ محله ۴ ناحیه ۲
بین ۰/۲۰- و ۱/۴۰- عدم تعادل و نابرابری	۵	۴۱/۶	محله ۱ ناحیه ۱؛ محله ۴ ناحیه ۱؛ محله ۶ ناحیه ۱؛ محله ۲ ناحیه ۱ و محله ۳ ناحیه ۲

مأخذ: نگارندگان

شکل شماره (۴): توزیع فضایی محلات شهر فیروزآباد از نظر توزیع خدمات شهری

مأخذ: مهندسین مشاور فرهاد، ۱۳۹۰: ۱۲۸

چنانچه که توزیع خدمات وامکانات شهری بر اساس معیارها صحیح و اصولی نباشد، خدمات رسانی به راحتی انجام نگرفته و خدمات مورد نیاز شهروندان به صورت متعادل در سطح شهر توزیع نمی‌گردد. در این حالت ممکن است عدم تعادل‌هایی بین پراکنش

۳-۴- ارتباط پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در سطح محلات شهر فیروزآباد از آنجایی که توزیع خدمات در محلات شهری به منظور تسهیل امر خدمات‌رسانی و دسترسی مناسب و بهینه شهروندان به آن صورت می‌گیرد، بنابراین،

جدول ۵ وستون d2 مشخص می‌شود که در بعضی از محلات تفاوت‌های فاحشی بین توزیع خدمات و پراکنش جمعیت وجود دارد. به عنوان مثال، در حالی که رتبه خدمات در محله دو از ناحیه یک، ۶ است از لحاظ جمعیتی در رتبه دوم قرار دارد. جدول (۵) بیانگر آن است تمامی ۱۲ محله شهر فیروزآباد به نسبت یکسان و متعادل از امکانات و خدمات شهری برخوردار نبوده و توزیع خدمات براساس پراکنش جمعیت نیست.

جمعیت و فضاهای خدماتی مورد نیاز مشاهده گردد (هادی‌پور و همکاران، ۱۳۸۵، ۱۰۱). در این پژوهش، با استفاده از ضریب اسپیرمن ارتباط بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات بررسی شده است. نتایج بدست آمده گویای این واقعیت است که ارتباط نسبی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات بین ۱۲ محله شهر فیروزآباد وجود دارد. ضریب اسپیرمن به دست آمده ۰/۱۴۸ بوده که این مقدار نشان دهنده ارتباط نسبی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در سطح محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد است. با ملاحظه

جدول (۵): محاسبه ضریب همبستگی اسپیرمن بین رتبه جمعیت و رتبه خدمات در محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد

۱۳۹۰					سال	
d2	d	رتبه (شاخص‌های خدماتی) z	رتبه جمعیت	جمعیت	محلات شهری	
۱	۱	۹	۱۰	۱۷۹۵	محله یک	ت ۱ ۲ ۳ ۴
۱۶	-۴	۶	۲	۸۶۳۰	محله دو	
۱	۱	۳	۴	۷۹۵۷	محله سه	
۴	-۲	۱۱	۹	۲۶۷۷	محله چهار	
۱	۱	۴	۵	۶۸۰۳	محله پنج	
۴	-۲	۱۰	۸	۳۱۹۴	محله شش	ت ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲
۱	-۱	۷	۶	۵۳۴۹	محله یک	
۹	۳	۸	۱۱	۱۶۳۶	محله دو	
۰	۰	۱۲	۱۲	۵۶۶	محله سه	
۴	۲	۵	۷	۳۷۶۰	محله چهار	
۰	۰	۱	۱	۱۰۵۵۱	محله پنج	
۱	۱	۲	۳	۶۳۸۸	محله شش	

مأخذ: محاسبات نگارندگان

$$\sum d^2 = 42$$

$$r = 1 - \frac{6 \sum d^2}{N^3 - N} \Rightarrow r = 1 - \frac{6 \times 42}{1728 - 12} = 0/146$$

موجود مؤثر است. از آن جایی که توزیع خدمات در محلات شهر فیروزآباد متناسب با افزایش جمعیت و نیازها نبوده، برنامه‌ریزی محلات بر اساس اولویت، از ضرورت‌های توزیع متعادل خدمات است. همچنین، ارتقای شاخص‌های خدمات شهری نیز بسیار مهم

بنابراین، برقراری ارتباط صحیح و منطقی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد امری ضروری است، زیرا تعادل و ارتباط منطقی و مستقیم بین جمعیت و خدمات تا حدود زیادی خدمات رسانی را تسهیل و در رفع عدم تعادل

است. جدول (۶) اولویت برنامه‌ریزی محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد را نشان می‌دهد.

جدول (۶): پیش‌بینی اولویت برنامه‌ریزی خدمات شهری در محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد

اولویت	نام نواحی	ملاحظات
اول	محلۀ ۲، ۴ و ۶ از ناحیۀ ۱؛ محلۀ ۱، ۲ و ۴ از ناحیۀ دو	افزایش سطح خدمات شهری و کاهش تراکم جمعیت
دوم	محلۀ ۱، ۳ و ۵ از ناحیۀ ۱؛ محلۀ ۶ از ناحیۀ دو	افزایش جمعیت جهت برقراری ارتباط منطقی بین جمعیت و خدمات

مأخذ: نگارندگان.

مهمی در تعیین میزان برابری و یا نابرابری دسترسی به خدمات به شمار می‌رفت اما وقتی وضعیت اقتصادی یک جامعه بسیار متفاوت و در یک سطح نمی باشد، تعداد خدمات در محله اهمیت پیدا می‌کند. بنابراین از آنجایی که سطح درآمد خانواده‌ها در شهر فیروزآباد متوسط به پایین است در نتیجه قرارگیری خدمات در محله سکونت آنها صرف نظر از عملکرد فرامحله ای آن، اهمیت پیدا می‌کند. در نتیجه، پایین بودن هزینه دسترسی به خدمات در این شهر کمک زیادی به توان اقتصادی خانواده‌ها می‌کند و این عامل نقش مهمی در انتخاب و دسترسی به انواع خدمات ایفا می‌کند.

۳-۵- برنامه ریزی استراتژیک توزیع فضایی

جمعیت و خدمات با استفاده از مدل SWOT

اولین قدم در تحلیل برنامه ریزی استراتژیک توزیع فضایی متعادل جمعیت و خدمات در محلات شهر فیروزآباد شناسایی ابعاد و متغیرهای تأثیرگذار در توزیع خدمات و جمعیت در این شهر است. به همین دلیل با استفاده از شاخص‌ها به استخراج نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات توزیع خدمات و جمعیت در محلات شهر فیروزآباد پرداخته شد (جدول ۷).

یکی از مهمترین مولفه‌هایی که در چگونگی توزیع خدمات در شهرها نقش دارند، بافت شهری است. برخی از شهرها دارای بافتی ترکیبی (شهری-روستایی و عشایری) هستند که این بافت موزائیکی منجر به افزایش تفاوت‌های هویتی و فرهنگی محلات شده است. تفاوت‌های هویتی و فرهنگی در این شهرها باعث می‌شود که چگونگی دسترسی به خدمات شهری جدا از عملکرد محله ای و فرا محله ای، عملکردی خوشه ای پیدا کنند. شهر فیروزآباد دارای چنین بافت ترکیبی بوده و همین عامل باعث شده است که ساکنین محلات سعی کنند تا حد امکان از خدمات محله سکونت خود استفاده کنند. به طور مثال با اینکه خدماتی چون دبیرستان‌ها و مدارس راهنمایی دارای عملکرد فرا محله ای هستند اما یکی از مهمترین مشکلات استفاده از این خدمات، مدیریت تفاوت‌های فرهنگی و هویتی دانش آموزان است که پیامد آن درگیری و نزاع بین دانش آموزان نه تنها در درون مدارس بلکه به ادامه درگیری در محیط خانوادگی آنها می‌باشد. از سوی دیگر، مولفه‌های اقتصادی به ویژه سطح اقتصادی خانواده‌ها در چگونگی استفاده از خدمات شهری بسیار اهمیت دارد. طبق این نظر، اگر وضعیت اقتصادی یک جامعه در یک سطح باشد آن موقع فاصله از خدمات مولفه

جدول (۷): نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات توزیع خدمات و جمعیت در محلات شهر فیروزآباد

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)	
<p>X_۱ - وجود مراکز فنی و حرفه‌ای و مراکز آموزش عالی متنوع در قالب دانشگاه‌های آزاد، پیام نور و غیر انتفاعی، ۲</p> <p>X_۲ - گسترش کاربری‌های فضای سبز در شهر، X_۷ - وجود زمین‌های باز و افتاده درون محلات به عنوان کاربری‌های پیشنهادی مسکونی در آینده، X_{۱۲} - برنامه ریزی‌های صورت گرفته در راستای گسترش خدمات آموزشی به ویژه مهد کودک در اکثر محلات شهری، ۱۴</p> <p>X_{۱۳} - استفاده از نظرات نخبگان شهر در مورد برنامه‌های پیشنهادی ارایه شده از سوی مهندسین مشاور جهت جراحی‌های کالبدی در شهر، X_{۲۱} - برنامه ریزی‌های صورت گرفته در جهت افزایش خدمات تفریحی تحت عنوان پارک‌ها و مراکز تفریحی در محلات شهر، X_{۲۱} - مناسب بودن خدمات شهری در محلات مرکزی شهری با توجه به میزان جمعیت موجود</p>	<p>X_۳ - عدم توزیع برابر خدمات در میان محلات مختلف شهر به ویژه محلات بافت فرسوده و قدیم، X_{۱۶} - عدم تحقق مدیریت واحد شهری X_{۲۳} - کمبود فضاهای تفریحی، ورزشی و تفرجگاهی در شهر، X_{۲۰} - عدم کیفیت مناسب آسفالت خیابانها و معابر، X_{۲۵} - ضعف در سیمای شهری و میلان شهری، X_{۲۸} - وضعیت بد جمع آوری زباله و نظافت شهری، X_{۳۰} - ضعف فرهنگ شهروندی، X_{۳۱} - افزایش بیش از حد واحد تجاری در شهر، X_{۳۲} - آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از ترافیک و آلایندگی‌های سوختی به ویژه در محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو، X_{۳۳} - کمبود تقاطع‌های غیرمسطح، X_{۳۴} - نارسایی دسترسی و ترافیک عبوری در برخی محلات به ویژه محلات قدیمی و فرسوده، X_{۳۵} - عمومیت یافتن تراکم زیاد و ناهمگونی نحوه استفاده از زمین ۸</p> <p>X_{۳۶} - تبدیل کاربری‌های باغات تاریخی به مجتمع‌های بزرگ تجاری و اداری، X_{۳۹} - عدم توزیع یکنواخت کاربری‌های خدماتی در محلات شهر، X_{۴۰} - عدم رعایت محدوده مصوب شهری</p>	<p>ماتریس SWOT</p> <p>درونی</p> <p>بیرونی</p>
<p>X_۵ - بازنگری در طرح جامع شهری، X_{۱۱} - امکان ایجاد و تاکید بر استفاده از محورهای پیاده راهی با هدف کاهش استفاده از اتومبیل شخصی با توجه به فضاهای باز موجود در محلات شهری با تراکم جمعیتی نسبتاً بالا، X_{۱۵} - جلوگیری از تمرکز بی حد و حصر در هسته مرکزی شهر به ویژه محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو با استفاده از توسعه مسکن مهر در شهر، X_{۱۷} - امکان ساماندهی و توزیع فضایی متناسب جمعیت، X_{۱۸} - قرار گیری شهر فیروزآباد در کریدور منابع عظیم نفت و گاز عسلیویه</p>		فرصت‌ها (O)
<p>X_۴ - بهم خوردن تعادل‌های توزیع خدمات شهری در اثر ایجاد محلات شهری جدید با نام‌های زمین شهری فاز یک، دو و سه، ۶</p> <p>X_۸ - روند فزاینده رشد جمعیتی شهر ناشی از مهاجرت روستاهای اطراف به شهر، X_{۱۳} - رشد بی حد و حصر بخش خدماتی و تجاری در شهر، X_{۱۹} - حادثر شدن موضوع ضعف خدماتی شهر، X_{۲۲} - فقدان حمل و نقل عمومی متناسب با جمعیت، X_{۲۴} - خطر از میان رفتن مزارع به ویژه در محلات پیرامونی شهر، X_{۲۷} - مهاجرت نخبگان شهر به سایر شهرها، X_{۲۹} - دادن مجوزهای گسترش مراکز تجاری بدون برنامه ریزی و توجه به سازگاری کاربری‌ها تنها بر اساس روابط</p>		تهدیدات (T)

مأخذ: نگارندگان

بعد از اینکه عوامل داخلی (نقاط قوت، ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) فهرست شدند ضرایب هر کدام از آنها بر اساس ارزیابی عوامل

جدول (۸): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت‌ها IFE)

ارزیابی	امتیاز	وزن	رتبه	شاخص‌های مورد مطالعه
ماتریس داخلی	۰/۰۸	۰/۰۴	۲	وجود مراکز آموزش عالی متنوع در قالب دانشگاه‌های آزاد، پیام نور و غیر انتفاعی
	۰/۰۹	۰/۰۳	۳	گسترش کاربری‌های فضای سبز در شهر
	۰/۰۸	۰/۰۸	۱	وجود زمین‌های باز و افتاده درون محلات به عنوان کاربری‌های پیشنهادی مسکونی
	۰/۱۰	۰/۰۵	۲	افزایش خدمات تفریحی تحت عنوان پارک‌ها و مراکز تفریحی در محلات شهر
	۰/۱۲	۰/۰۴	۳	برنامه ریزی‌های صورت گرفته در راستای گسترش خدمات آموزشی به ویژه مهد کودک
	۰/۱۲	۰/۰۳	۴	استفاده از نظرات نخبگان شهر جهت جراحی‌های کالبدی در شهر
	۰/۱۰	۰/۰۵	۲	مناسب بودن خدمات شهری در محلات مرکزی شهر با توجه به میزان جمعیت موجود

مأخذ: نگارندگان

جدول (۹): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (ضعف‌ها IFE)

ارزیابی	امتیاز	وزن	رتبه	شاخص‌های مورد مطالعه
عوامل داخلی	۰/۱۸	۰/۰۶	۳	عدم توزیع برابر خدمات در میان محلات شهر به ویژه محلات بافت فرسوده و قدیم
	۰/۱۰	۰/۰۵	۲	تبدیل کاربری‌های باغات تاریخی به مجتمع‌های بزرگ تجاری و اداری
	۰/۰۲	۰/۰۲	۱	عدم رعایت محدوده مصوب شهری
	۰/۱۲	۰/۰۴	۳	عدم تحقق مدیریت واحد شهری
	۰/۰۸	۰/۰۴	۲	عدم کیفیت مناسب آسفالت خیابان‌ها و معابر
	۰/۰۶	۰/۰۳	۲	کمبود فضاهای تفریحی، ورزشی و تفرجگاهی در شهر
	۰/۱۲	۰/۰۶	۳	ضعف در سیمای شهری و مبلمان شهری
	۰/۱۵	۰/۰۵	۳	وضعیت بد جمع آوری زباله و نظافت شهری
	۰/۰۴	۰/۰۲	۲	ضعف فرهنگ شهروندی
	۰/۰۶	۰/۰۲	۳	آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از ترافیک و ... به ویژه در محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو
۱/۴۲	۰/۱۲	۰/۰۶	۲	افزایش بیش از حد واحدهای تجاری در شهر
	۰/۰۶	۰/۰۳	۲	کمبود تقاطع‌های غیر همسطح
	۰/۱۲	۰/۰۴	۳	نارسایی دسترسی و ترافیک عبوری در محلات به ویژه محلات قدیمی و فرسوده
مجموع	۰/۱۰	۰/۰۵	۲	عمومیت یافتن تراکم زیاد و ناهمگونی نحوه استفاده از زمین
	۲/۱۱	۰/۰۹	۳	عدم توزیع یکنواخت کاربری‌های خدماتی در محلات شهر

مأخذ: نگارندگان

جدول (۱۰): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (فرصت IFE)

ارزیابی	امتیاز	وزن	رتبه	شاخص‌های مورد مطالعه
عوامل داخلی	۰/۰۹	۰/۰۳	۳	بازنگری در طرح جامع شهری
	۰/۲۴	۰/۰۸	۳	قرارگیری شهر فیروزآباد در کریدور منابع عظیم نفت و گاز عسلویه
	۰/۳۰	۰/۱۰	۳	امکان ساماندهی و توزیع فضایی متناسب جمعیت
	۰/۴۵	۰/۱۵	۳	جلوگیری از تمرکز بی حد و حصر در هسته مرکزی شهر به ویژه محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو با استفاده از توسعه مسکن مهر در شهر
	۰/۳۹	۰/۱۳	۳	امکان ایجاد و تأکید بر استفاده از محورهای پیاده راهی با هدف کاهش استفاده از اتومبیل شخصی با توجه به فضاهای باز موجود در محلات شهری با تراکم جمعیتی نسبتاً بالا

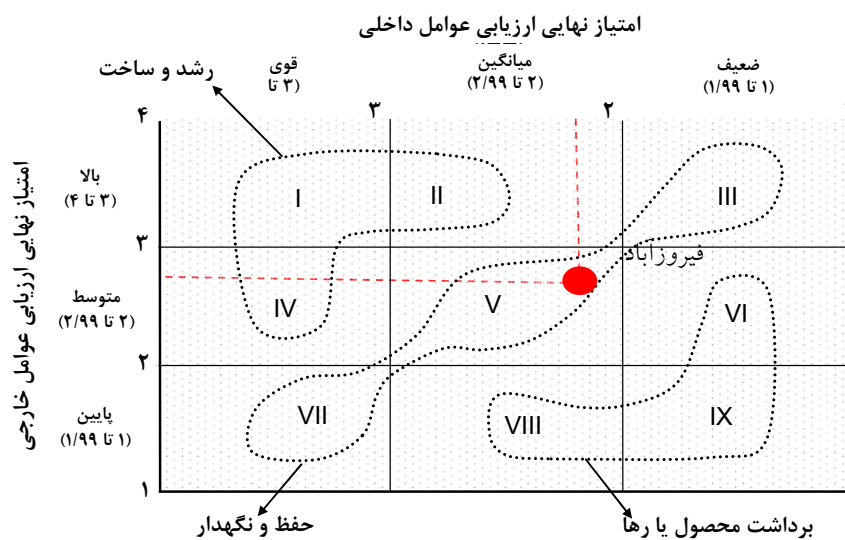
مأخذ: نگارندگان

جدول (۱۱): ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (فرصت EFE)

ارزیابی	امتیاز	وزن	رتبه	شاخص‌های مورد مطالعه
عوامل خارجی	۰/۲۱	۰/۰۷	۳	به هم خوردن تعادل توزیع خدمات شهری در اثر ایجاد محلات شهری جدید با نام‌های زمین شهری فاز یک، دو و سه
	۰/۱۸	۰/۰۹	۲	روند فزاینده رشد جمعیتی شهر ناشی از مهاجرت روستاهای اطراف به شهر
	۰/۱۶	۰/۰۸	۲	رشد بی حد و حصر بخش خدماتی و تجاری در شهر
	۰/۲۴	۰/۰۶	۴	حادتر شدن موضوع ضعف خدماتی شهر
	۰/۱۰	۰/۰۵	۲	فقدان حمل و نقل عمومی متناسب با جمعیت
	۰/۰۸	۰/۰۴	۲	خطر از میان رفتن مزارع به ویژه در محلات پیرامونی شهر
	۰/۱۲	۰/۰۶	۲	مهاجرت نخبگان شهر به سایر شهرها
مجموع	۲/۶۵	۰/۰۹	۳	دادن مجوزهای گسترش مراکز تجاری بدون برنامه ریزی و توجه به سازگاری کاربری‌ها تنها بر اساس روابط

است. امتیازهای ۲ تا ۲/۹۹ نشان از قرارگیری سیستم در وضع متوسط دارد و بالاخره امتیازهای ۳ تا ۴ بیانگر قوت سیستم است. در این پژوهش با توجه به مکان قرارگیری حد نقاط قوت، فرصت، تهدیدات و فرصت‌ها می‌توان گفت که مدیریت شهری در محلات شهر فیروزآباد در سطح متوسط بوده است به گونه ای که نه تنها از نقاط قوت استفاده مطلوب نشده، بلکه همواره با افزایش نقاط ضعف، مدیریت و چگونگی توزیع مطلوب خدمات نیز دچار بحران شده است که تنها با تأکید بر استراتژی‌های غلبه کردن و کنترل محیط می‌توان اقدام به برنامه ریزی مطلوب نمود.

یافته‌های تحقیق بر اساس مدل برنامه ریزی استراتژیک نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن عدد ۲/۵ به عنوان متوسط، ارزیابی عوامل داخلی برابر با ۳/۱۵ و ارزیابی عوامل خارجی برابر با ۲/۶۵ است که به ترتیب بیانگر عملکرد ناموفق شهرداری فیروزآباد در استفاده از نقاط قوت و کاهش نقاط ضعف و بدترین عملکرد در استفاده از فرصت‌ها در محلات شهر بوده است (جدول ۸ تا ۱۱). در ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی، جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور Xها، چنانچه در محدوده ای از ۱ تا ۱/۹۹ قرار گیرد، نشان دهنده ضعف داخلی سیستم

شکل شماره (۵): ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی SWOT در محلات شهر فیروزآباد

مأخذ: حکمت نیا و موسوی، ۱۳۹۰: ۳۲۲ و محاسبات نگارندگان

استراتژی‌های پنج گانه که در ادامه بحث می‌شود، نوع استراتژی برای تدوین راهبردها انتخاب گردید. با توجه به نتایج به دست آمده از داده‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها هر یک از متغیرها در محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد و مقدار داده‌های هر یک از آنها با عددی از ۱ تا ۱۰ استاندارد سازی شد. سپس

جهت تدوین راهبردها و اطمینان از انتخاب صحیح استراتژی‌ها مولفه‌های SWOT در قالب پرسشنامه تهیه شد و در اختیار کارشناسان و متخصصین مدیریت شهری شهرداری فیروزآباد قرار گرفت و هر کدام از مولفه‌ها توسط آنها وزن دهی گردید که بر اساس این وزن دهی‌ها و بر مبنای تعاریف هر یک از

گرفته نقاط ضعف‌ها با میانگین ۸/۹ بیشترین مقدار و فرصت‌ها با ۵/۴ کمترین مقدار را به خود اختصاص داده اند (جدول ۱۲).

قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد از ۳۵ متغیر مشخص گردید. در نهایت میانگین ضریب هر یک از مؤلفه‌های SWOT در کل محلات محاسبه شد. برابر بررسی‌های صورت

جدول (۱۲): استاندارد سازی ضرایب متغیرها (از ۱۰-۱) در مدل SWOT در محلات شهر فیروزآباد

تهدیدات (T)		فرصت‌ها (O)		ضعف‌ها (W)		قوت‌ها (S)		محللات شهر فیروزآباد
میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	میانگین ضریب	نام متغیرها	
۷/۳	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9, X_{10}, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{15}, X_{16}, X_{17}, X_{18}, X_{19}, X_{20}, X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}, X_{26}, X_{27}, X_{28}, X_{29}, X_{30}, X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}$	۵/۴	$X_{11}, X_{15}, X_{18}, X_{19}, X_{20}, X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}, X_{26}, X_{27}, X_{28}, X_{29}, X_{30}, X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}$	۸/۹	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9, X_{10}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{16}, X_{17}, X_{18}, X_{19}, X_{20}, X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}, X_{26}, X_{27}, X_{28}, X_{29}, X_{30}, X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}$	۶/۸	$X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9, X_{10}, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{15}, X_{16}, X_{17}, X_{18}, X_{19}, X_{20}, X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}, X_{26}, X_{27}, X_{28}, X_{29}, X_{30}, X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}$	

مأخذ: نگارندگان

تهدیدها مشخص شد. نهایتاً بر اساس درصدهای محاسبه شده نوع استراتژی لازم برای محلات ۱۲ گانه جهت توزیع عادلانه خدمات شهری ارائه شده است.

درصد هر عامل در جدول (۱۳) ارایه گردید. در ستون SWOT درصد متغیرهای وارده بر مدل در مجموع محلات آورده شده است. سپس از این میزان، چه درصد اختصاص یافته به قوت، ضعف، فرصت و

جدول (۱۳): محاسبه درصد قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها و تعیین استراتژی در محلات شهر فیروزآباد

نوع استراتژی	SWOT									محللات شهر فیروزآباد
	SWOT	منفی W/T	مثبت S/O	خارجی O/T	داخلی S/W	T	O	W	S	
اول	۷۶/۸	۶۵/۶	۳۴/۲	۳۷	۶۲/۸	۲۲/۸	۱۴/۲	۴۲/۸	۲۰	

مأخذ: نگارندگان

استراتژی غلبه کردن نقاط ضعف مشخص و قابل توجه است به طوری که امکان دارد نقاط قوت و فرصت‌ها را که تحت الشعاع قرار دهد. استراتژی نوع سوم یا کنترل محیط نیز زمانی به کار گرفته می‌شود که تهدیدهای خارجی چنان فراگیر و محدود کننده باشد به طوری که محلات مجبور باشند تمامی قوت‌ها و فرصت‌های خود را به کار گیرند تا اثرات این تهدیدها را به حداقل ممکن برسانند. استراتژی نوع چهارم یا کنترل عوامل منفی که تلفیقی از استراتژی نوع دوم و

امروزه برنامه ریزی استراتژیک برای نیل به توسعه پایدار و توزیع عادلانه خدمات و امکانات شهری که اهمیتی استراتژیک برای شهرها جهت بالا رفتن کیفیت زندگی دارد ارایه می‌شود. در همین راستا، استراتژی‌های تعیین شده در این تحقیق پنج نوع بوده است که استراتژی نوع اول یا قوت دهی زمانی به کار می‌رود که نقاط قوت و فرصت‌ها بی شمار، استوار و امن هستند تا از این طریق، تأثیر تهدیدات و ضعف‌ها به حداقل ممکن برسد. در استراتژی نوع دوم یا

سوم است بر اساس نقش دوگانه قوت‌ها و فرصت‌ها برای کاهش ضعف‌ها و تهدیدها بنا شده است. این شیوه زمانی به کار گرفته می‌شود که ضعف‌ها و تهدیدها قوی هستند و در نهایت استراتژی پنجم یا استراتژی عوامل داخلی و خارجی برای کنترل محیط که تلفیقی از استراتژی اول و سوم است، زمانی به کار می‌رود که شرایط مثبت قوت‌ها و فرصت‌ها فراوان هستند و همچنین زمانی که ضعف‌ها شامل عناصر بی ربط هستند، در این صورت این استراتژی اعمال خود را روی کاهش تهدیدها متمرکز می‌کند تا زمینه پایداری محلات شهری را فراهم نماید (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۷۱-۱۶۹). بر اساس جدول (۱۳) محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد دارای نقاط ضعف چشمگیری هستند یعنی در حدود ۴۲/۸ درصد، همچنین تهدیدات نیز زیاد بوده است بنابراین تدوین برنامه ریزی استراتژیک برای توزیع عادلانه امکانات و خدمات در محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد با تأکید بر استراتژی‌های نوع دوم (استراتژی غلبه کردن) و نوع سوم (کنترل محیط) می‌باشد.

۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

برقراری عدالت اجتماعی و فضایی در شهرها منجر به رفع نابرابری‌های اجتماعی، اقتصادی، کاهش آسیب پذیری اقشار کم درآمد و توزیع بهینه امکانات و خدمات شود. یکی از مهمترین پیامدهای افزایش جمعیت شهری، عدم تعادل‌های خدماتی و رشد بی‌قواره شهری است به طوری که ناپایداری حاصل از این رشد ناموزون و بی‌قواره، نابرابری در ارائه خدمات به شهروندان است. بنابراین پایداری شهری زمانی محقق می‌شود که تخصیص و توزیع خدمات و

امکانات میان واحدهای اجتماعی و فضایی شهرها مطابق با نیازهای جمعیتی و به صورت عادلانه و برابر صورت گیرد. در این پژوهش، به منظور تحلیل ویژگی‌های توزیع فضایی جمعیت در محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد از ضریب آنتروپی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد ضریب آنتروپی به دست آمده در سال ۱۳۸۰ برابر با ۰/۹۰۷ بوده که در سال ۱۳۹۰ به ۰/۹۱۸ افزایش یافته است. این روند بیانگر گسترش برابری و تعادل نسبی در توزیع جمعیت محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد طی دوره مورد بررسی است. همچنین بررسی میزان ضریب رگرسیون با مقدار ۰/۳۷۲ و سطح اطمینان ۰/۲۳۴ بین جمعیت و مساحت محلات شهر بیانگر عدم وجود رابطه معنی‌داری بین دو متغیر است. در حقیقت جمعیت‌پذیری نواحی شهری مطابق با مساحت موجود محلات نبوده است. از سوی دیگر مهم‌ترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت فضایی در شهر، چگونگی توزیع خدمات شهری است. روش امتیاز استاندارد شده یکی از شاخص‌های تبیین چگونگی توزیع خدمات شهری است. این روش میزان نابرابری در توزیع خدمات شهری را در محلات شهر فیروزآباد آشکار می‌سازد. بر اساس نتایج به دست آمده، بیشترین نابرابری در توزیع فضایی مربوط به شاخص خدماتی آموزش عالی، جهانگردی و پذیرایی، سایر مراکز آموزشی و مراکز ورزشی و کمترین مربوط به خدمات حمل و نقل و انبار است. همچنین بررسی‌های مدل امتیاز استاندارد شده نشان می‌دهد محله ۵ از ناحیه ۲ به عنوان متعادل‌ترین محله و محله سه از ناحیه دو به عنوان نامتعادل‌ترین محله شهری در توزیع بهینه خدمات و نحوه دسترسی شهروندان به

جمعیت محلات شهر خواهد بود که خدمات آموزشی، دانشگاه، هنرستان و در زمینه خدمات بهداشتی و درمانی، بیمارستان، رادیولوژی، داروخانه و درمانگاه ایجاد شده و فعالیت کنند.

تعریف و مدیریت دقیق خدمات فرامحله چون مدارس راهنمایی، دبیرستان، مراکز آموزشی با توجه به تفاوت‌های فرهنگی و هویتی محلات شهر ناشی از بافت ترکیبی شهر (شهری-روستایی-عشایری)؛

توجه بیشتر به سیما و منظر و مبلمان شهری به ویژه در محلات طبقات کم درآمد؛

تقویت سیستم حمل و نقل همگانی (حمل و نقل عمومی)؛ با توجه به وضعیت اقتصادی ساکنین که اغلب در سطح متوسط به پایین بوده و همچنین اکثر خانواده‌های کم درآمد فاقد وسائل نقلیه شخصی هستند، توسعه حمل و نقل عمومی می‌تواند دسترسی به خدمات فرامحله ای را آسان تر و همچنین توان اقتصادی خانواده‌ها را بهبود بخشد.

کنترل گسترش افقی و افزایش تراکم به ویژه در محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو

رفع مشکل آسفالت معابر به ویژه در محله ۵ و ۶ از ناحیه یک و ۳ و ۴ و ۵ از ناحیه دو

بهبود نظافت شهری به ویژه در محلات ۴ و ۵ از ناحیه ۱ و محلات ۵ و ۶ از ناحیه دو

اعمال سیاست لازم در جهت کنترل مهاجرت‌های بی رویه به شهر به ویژه مهاجرت‌های روستا-شهری و مناطق عشایری به شهر؛

مدیریت یکپارچه شهری به ویژه در مورد خدمات شهری یعنی برابری در ارائه و ایجاد خدمات شهری با توجه به نیازهای جمعیتی هر محله

خدمات شهری می‌باشد. ضریب رگرسیون خطی محاسبه شده برای ارتباط بین جمعیت و نمرات استاندارد شده نشان می‌دهد ضریب تبیین $0/833$ و سطح اطمینان $0/01$ است این بدان معناست که رابطه مستقیم، قوی و معناداری بین جمعیت و نمرات استاندارد شده وجود دارد، یعنی اینکه هر چقدر محلات مرتبه بالایی به لحاظ برابری در توزیع خدمات شهری کسب نمایند، به میزان جمعیت محلات افزوده می‌شود. در نهایت با استفاده از ضریب اسپیرمن ارتباط بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات بررسی شده است. نتایج به دست آمده گویای این واقعیت است که ارتباط نسبی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات بین ۱۲ محله شهر فیروزآباد وجود دارد. ضریب اسپیرمن به دست آمده $0/148$ بوده که این مقدار نشان دهنده ارتباط نسبی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در سطح محلات دوازده گانه شهر فیروزآباد است. همچنین نتایج مدل برنامه ریزی استراتژیک نشان می‌دهد نقاط ضعف با میانگین $8/9$ بیشترین مقدار و فرصت‌ها با $5/4$ کمترین مقدار را به خود اختصاص داده اند. در نتیجه محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد دارای نقاط ضعف و تهدیدات چشمگیری هستند (به ترتیب $42/8$ و $22/8$ درصد). بنابراین تدوین برنامه ریزی استراتژیک برای توزیع عادلانه امکانات و خدمات در محلات ۱۲ گانه شهر فیروزآباد با تأکید بر استراتژی‌های نوع دوم (استراتژی غلبه کردن) و نوع سوم (کنترل محیط) می‌باشد.

۵- پیشنهادات

استفاده از زمینهای بایر موجود در تمام محله‌ها برای رفع کمبودهای خدماتی. بدیهی است استقرار خدمات و خدمات رسانی زمانی تامین کننده نیازهای

منابع

اطهارى، كمال (۱۳۸۱)، عدالت در فضا، مجله هفت شهر، سال سوم شماره نهم و دهم، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران، ۳۲-۲۵.

بزی، خدارحم و ابوالفضل عبدالهی پورحقیقی (۱۳۹۲)، تحلیل پراکنش مکانی خدمات شهری بر مبنای خواست مردم (مطالعه موردی: شهر استهبان)، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۴، پیاپی ۴۹، شماره ۱، ۲۱۴-۲۰۱.

پاگ، سدريک (۱۳۸۳)، شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه ناصر محرم‌نژاد، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران.

حاتمی نژاد، حسین و رحمت الله فرهودی و مرتضی محمدپور جابری (۱۳۸۷)، تحلیل نابرابری اجتماعی در برخورداری از کاربری‌های خدمات شهری (مطالعه موردی: شهر اسفراین)، پژوهشهای جغرافیای انسانی، شماره ۶۵، ۸۵-۷۱.

حکمت‌نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۹۰)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، انتشارات علم نوین، چاپ دوم، یزد.

ذاکریان، ملیحه و میرنجف موسوی و علی باقری کشکولی (۱۳۸۷)، تحلیل توزیع فضایی توزیع خدمات و پراکنش جمعیت (مطالعه موردی: شهر میبد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد، گروه نقشه برداری.

ذاکریان، ملیحه و میرنجف موسوی و علی باقری کشکولی (۱۳۸۹)، تحلیلی بر پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات شهری میبد از منظر توسعه پایدار، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم، ۶۱-۲۹.

مکان یابی، توزیع و تخصیص بودجه برای خدمات شهری با توجه به نیازهای حال و آینده ساکنان محلات

ارایه خدمات به محلات شهری با توجه به استانداردهای موجود آن خدمات (در نظر گرفتن واحدهای آموزشی مانند مهد کودک برای اکثر محلات شهری با در نظر گرفتن این استاندارد که دسترسی کودکان نباید به وسیله خیابان‌های اصلی و جمع کننده و پخش کننده قطع گردد).

مدیریت و برنامه ریزی جمع آوری زباله و نظافت شهری در اکثر محلات شهری

ایجاد و تقویت زیرساخت‌های خدماتی و رفاهی در محلات محروم و کم برخوردار به ویژه بافت‌های قدیمی و فرسوده برای تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاران برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های متعدد رفاهی، تجاری، ورزشی و تفریحی در این قبیل محلات (محلات ۳ و ۴ از ناحیه ۲ و محلات ۴ و ۵ از ناحیه ۱).

توسعه و گسترش مراکز تفریحی و فضاهای سبز شهری در قالب پارک‌های محله ای در اکثر محلات شهر

ایجاد بانک اطلاعات خدمات شهری جهت برنامه ریزی صحیح در بازنگری‌های طرح جامع و جراحی‌های کالبدی آینده برای توزیع عادلانه خدمات و امکانات.

ارائه امکانات و خدمات شهری به محلات ۱ و ۴ و ۶ از ناحیه یک و محلات ۲ و ۳ از ناحیه دو به عنوان محلات ناپایدار در یک برنامه کوتاه مدت برای ارتقای پایداری محلات شهری فیروزآباد

شهری، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا.

موسوی، میرنجف و علی باقری کشکولی (۱۳۹۱)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری مرودشت، سال سوم، شماره نهم، ۱۱۸-۹۷.

هادی‌پور، حلیمه‌خاتون، رحمت اله فرهودی و احمد پور احمد (۱۳۸۵)، معیارهای موثر در مرزبندی نواحی مناطق شهری (مطالعه موردی: منطقه یک شهرداری تهران)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۷، تهران، ۱۱۲-۹۳.

هاروی، دیوید (۱۳۷۹)، عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان، محمد رضا حائری و بهروز منادی زاده، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران)، چاپ دوم.

وارثی، حمیدرضا و زنگی آبادی، علی و حسین یغفوری (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی مورد: زاهدان، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، ۱۵۶-۱۳۹.

وارثی، حمیدرضا و قائدرحمتی، صفر و ایمان باستانی فر (۱۳۸۶)، بررسی اثرات توزیع خدمات شهری در عدم تعادل فضایی جمعیت، مورد: مناطق شهر اصفهان، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۹، ۱۰۶-۹۱.

Anisur. M, R, (2011), Developing a Model for Finding Optimum Location for Urban Facilities by using GIS, Student ID#g200901630, Research Assistant, Department of City & Regional Planning KFUPM, KSA.

Deverteuil, G. (2000), Reconsidering the legacy of urban public facility location theory in human geography, department of

رستمی، مسلم و جعفر شاعلی (۱۳۸۸)، تحلیل توزیع فضایی خدمات شهری در شهر کرمانشاه، فصلنامه چشم انداز جغرافیایی، سال چهارم، شماره ۹، ۲۷-۵۱.

شریفی، عبدالنبی (۱۳۸۵)، عدالت اجتماعی و شهر، تحلیل نابرابری‌های منطقه ای در شهر اهواز، پایان نامه دوره دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران.

غنی نژاد، موسی (۱۳۷۹)، عدالت اجتماعی و اقتصادی، فصلنامه تأمین اجتماعی، شماره ۶، ۹-۱.

کریمیان بستانی، مریم و ناصر اقبالی (۱۳۹۰)، بررسی روند توزیع مراکز آموزشی در شهر زاهدان با تأکید بر عدالت اجتماعی (۱۳۸۸-۱۳۸۰)، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره دوم، ۱۷۰-۱۸۱.

کلاتتری، خلیل (۱۳۸۰)، نقدی بر متدلوژی سنجش توسعه انسانی (UNDP)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۰، مشهد، ۱۶۶-۱۵۳.

کلاتتری عبدالحسین، آرش نصر اصفهانی و هاشم آرام (۱۳۹۲)، عدالت در شهر، توزیع فضایی امکانات و خدمات و تناسب آن با جمعیت ساکن در مناطق شهر تهران، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، شهرداری تهران.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر فیروزآباد.

مهندسین مشاور فرهاد (۱۳۹۰)، طرح جامع شهر فیروزآباد، شهرداری فیروزآباد.

موسوی، میرنجف (۱۳۸۸)، تحلیل کارکرد مرز بر ساختار فضایی شهرهای مرزی (مورد: آذربایجان غربی)، پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه ریزی

- Lopez, D, P. (2011), Urban Distribution centers a means to reducing freight vehicle miles Traveled, New York State Energy Research and Development Authority, Contract No. 11098/C-08-23, PIN: R021.20.881: 1-37
- Pallas, A. M and Jennings J, L. (2012), a Multiplex Theory of Urban Service Distribution: The Case of School Expenditures, *Urban Affairs Review*, 48(1) : 20-37.
- Paul, S, (2012), Analysis of Micro Level Disparities in Urban Facility-utility Services: a Study on Barasal city, West Bengal, India, *Journal of Urban and Regional Analysis*, vol IV 2.
- Scott, A.J., (2006), *The Cultural Economy of Cities*, Sage, Creative cities: conceptual issues and policy questions, *journal of urban affairs*, 28: 1-17.
- Shankar, R. and A. Shah (2003), Bridging the Economic Divide within Countries - a Scorecard on the Performance of Regional Policies in Reducing Regional Income Disparities, *World Development*, 31(8): 1410-1432.
- Wheeler, James O, Muller, Peter O (1986), *Economic Geography*, John Wiley & Sons, Inc, Canada.
- Geography, KAP 416, University of southern California, Los Angeles, *Progress in Human Geography* 24, 43-65.
- Dufaux, F, (2008), Birth Announcement, justice Spatial, www.JSSJ.org
- Duflo, E, Galiani, S, Mobarak, M, (2012), Improving Access to Urban Services for the Poor: open issues and a framework for a future research agenda, *Translating research into action*, J-PAL Urban services review paper, Cambridge, MA: Abdul Latif Jameel, Poverty Action Lab.
- Dupont, V. (2007), Do geographical agglomeration, growth and equity conflict?. *Papers in Regional Science*, 86.
- Florida, R (2002), the economic geography of talent. *Annals of the Associations of American Geographers* 92(4): 153-182.
- Florida, R. L. (2004), *Cities and the creative class*, London: Rutledge.
- Hall, P, (2000). *Creative Cities and Economic Development*. *Urban Studies*. 37(4): 639-649.
- Hangaragi, S, S. (2008), The Dimension of Inter-Taluka Disparities in the Levels of Development of Old Bijapur District of Karnataka State, *Indian Journal of Regional Science*, 40, 38-59.